

KRONIKA: W 200-LECIE URODZIN JANA BOSKO

STANISŁAW CHROBAK

Wydział Nauk Pedagogicznych

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Warszawa

Forum Pedagogiczne
2015/2

SYSTEM PREWENCYJNY W 200-LECIE URODZIN ŚW. JANA BOSKO: O POTRZEBIE REFLEKSJI WOBEC WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ

Streszczenie: System prewencyjny, który przez samego św. Jana Bosko nie został nazwany teorią, koncepcją, ale właśnie systemem, powstał jako odpowiedź na potrzeby wychowawcze związane z konkretnym środowiskiem XIX wieku we Włoszech. Służył wychowywaniu pokoleń młodzieży w niepowtarzalnym stylu opartym na rozumie, religii, dialogu, miłości wychowawczej. W 200-lecie urodzin ks. Jana Bosko można stwierdzić, że zasady jego pedagogiki powiązane są nie tylko z przeszłością. Oryginalne wartości tkwiące w systemie prewencyjnym wymagają pogłębienia, przystosowania oraz umiejętnej i odważnej odnowy ze względu na zmieniony kontekst społeczny, wychowawczy i duszpasterski.

Słowa kluczowe: system prewencyjny, jubileusz, wychowanie, współczesne wyzwania

Współczesna myśl pedagogiczna jest odzwierciedleniem swojej epoki, dominujących w niej systemów, wartości, czy też ściśle powiązana z poszczególnymi narodami i państwami. „Im szybciej zmieniają się materialno-techniczne warunki życiowe – stwierdza Wolfgang Brezinka – tym bardziej potrzebne są elementy tradycji, gdyż zapewniają ciągłość w zmieniającym się świecie. Chronią one osoby i grupy przed wyobcowaniem. [...] Dobre tradycje są zbyt ważne, aby trwać przy nich lękliwie i w sposób defensywny. [...] Mimo wielkich strat w sferze religijnych, humanistycznych, narodowych i zawodowych dóbr tradycji, istnieje jeszcze wiele rezerw, które są pielęgnowane i przekazywane dalej bez oglądania się na ducha czasu. Bez oczywistych prawd religijno-światopoglądowych, etycznych i estetycznych nasze życie osobiste i społeczne byłoby bardziej chaotyczne niż obecne” (Brezinka 2005, s. 13-14). Dwusetlecie urodzin ks. Jana Bosko (1815-1888) zachęca do ponownego odkrycia i zgłębienia jego propozycji wychowawczej – **systemu prewencyjnego**. System prewencyjny, który przez samego św. Jana Bosko nie został nazwany teorią, koncepcją, ale właśnie systemem, powstał jako odpowiedź na potrzeby wychowawcze związane z konkretnym środowiskiem XIX wieku we Włoszech. Jest to synteza jego myśli pedagogicznej, wyrosłej z długiego i bogatego

doświadczenia wychowawczego (Braidó 1999, s. 158), u podstaw której znajduje się idea wspierania wychowanka we wzrastaniu w człowieczeństwie i działaniu – według personalistycznej inspiracji w wychowaniu – w celu pobudzania go do osobowego sposobu życia, a więc „wzbudzania osoby”.

„Dwusetlecie urodzin św. Jana Bosko jest – jak stwierdza ks. Ángel Fernández Artime, obecny przełożony generalny Towarzystwa Salezjańskiego – rokiem jubileuszowym, «rokiem łaski», który pragniemy przeżywać w Rodzinie Salezjańskiej z głębokim poczuciem wdzięczności wobec Boga, z pokorą, ale i z radością, ponieważ sam Bóg jest Tym, który pobłogosławił ten zachwycający ruch apostołski, założony przez Księdza Bosko pod przewodnictwem Maryi Wspomożycielki. Jest rokiem jubileuszowym dla trzydziestu grup, które już tworzą tę wielką Rodzinę, i dla wielu innych, które, inspirując się Księdzem Bosko, jego charyzmatem, jego misją i duchowością, mają nadzieję na bycie włączonymi do Rodziny Salezjańskiej. Jest to rok jubileuszowy dla całego Ruchu Salezjańskiego, który w taki czy inny sposób odwołuje się do Księdza Bosko w swoich inicjatywach, działalnościach, propozycjach i kroczy, dzieląc duchowość i wysiłki dla dobra młodych ludzi, zwłaszcza najbardziej potrzebujących” (Artime 2015, s. 18).

Po co nam jubileusz 200-lecia urodzin ks. Jana Bosko? Jubileusz to obchody liturgiczne dla uczczenia ważnej rocznicy wydarzeń w życiu pojedynczych osób i wspólnot religijnych. Związana z tym terminem tematyka nawiązuje do hebrajskiego wyrazu *jovel*. Jego pierwsze znaczenie to „róg barani”. W czasach Starego Przymierza właśnie dźwiękiem rogu oznajmiano ludowi, że zaczyna się rok jubileuszu. W czasach biblijnych jego zasadniczymi ideami były sprawiedliwość oraz równość społeczna. Obecnie samo określenie „jubileusz” oznacza uroczyste obchody roku świętego, które mają miejsce zazwyczaj co dwadzieścia pięć lat. Rok święty wszedł na stałe do kalendarza w Kościele katolickim, a szczególnie charakter przysługiwał obchodom jubileuszu 2000 roku, na które na przełomie obu mileniów chrześcijaństwa zostali zaproszeni wszyscy wierzący i cały świat. W idei roku jubileuszowego podkreśla się wymiar pogłębienia duchowości chrześcijańskiej, miłości do Boga, wierności Ewangelii, sprawiedliwości społecznej i miłosierdzia (Krakowiak, Straszewicz 2012, kol. 231-234; Witczyk 2000, s. 308, 642-643). Obecny rok, w związku z dwusetleciem urodzin Jana Bosko, jest jubileuszowy dla całego Ruchu Salezjańskiego, który w taki czy inny sposób odwołuje się do księdza Bosko w swoich inicjatywach, działalności, propozycjach. Jest okazją, aby spojrzeć na przeszłość i teraźniejszość w perspektywie przyszłości misji ewangelizacyjnej Rodziny Salezjańskiej. Jest szansą na prawdziwą odnowę duchową i duszpasterską, ożywienie charyzmatu i uczynienie księdza Bosko aktualnym dla współczesnej młodzieży, aby włączyć do współpracy z sobą i innymi osobami wszystko to, co stanowi poszukiwanie dobra młodych ludzi i ich szczęścia (por. Artime 2015, s. 18-19). Przyszłość jest szansą i możliwością, które wypełnić trzeba określonymi treściami i wartościami. „Wychowanie jest sprawą serca – stwierdza ksiądz Bosko – i trzeba

pozwolić Bogu wejść do serca młodzieży nie tylko przez bramę Kościoła, ale również przez bramy szkoły i warsztatu pracy” (Jan Paweł II 1988, nr 20).

Mierzenie czasu jest stałym elementem naszej tożsamości. Tak jak w tle każdego indywidualnego jubileuszu urodzin pojawiają się matka, miłość rodziców, i są to źródła naszego życia, tak w 200-lecie urodzin ks. Jana Bosko można stwierdzić, że zasady jego pedagogiki w istocie są nie tylko związane z przeszłością. „Orędzie miłości wychowawczej [...] było skierowane wczoraj do określonego obszaru pedagogicznego, w którym mogło znaleźć spontaniczne odzwierciedlenie. Dzisiaj dotyka ono świata pedagogicznego całkowicie zrewolucjonizowanego, tak co do sytuacji, wymagań, jak i perspektyw” (Braido 1984, s. 1072). Ksiądz Jan Bosko wychowywał pokolenia młodzieży w swym niepowtarzalnym stylu, w oparciu o rozum, religię, dialog, miłość wychowawczą i kształtowanie wartości wyższych. Wychodząc od dogłębnych rozważań ówczesnych sytuacji, przedstawił podstawowe założenia antropologiczne, pedagogiczne, teologiczne i duszpasterskie, które wykorzystał w wychowywaniu młodzieży swoich czasów. „Niewątpliwie jego orędzie pedagogiczne – stwierdza Jan Paweł II – wymaga pogłębienia, przystosowania oraz umiejętnej i odważnej odnowy ze względu na zmieniony kontekst społeczny, kościelny i duszpasterski. Będzie rzeczą właściwą uwzględnienie odkryć i osiągnięć dokonanych w wielu dziedzinach, znaków czasu oraz wskazań II Soboru Watykańskiego. Jednak istota jego nauki pozostanie; specyfika jego ducha, intuicja, jego styl i charyzmat nie tracą znaczenia, bowiem wywodzą się z transcendentnej inspiracji pedagogii Boga. Jest jeszcze jedna racja ciągłej aktualności św. Jana Bosko. Uczy on bowiem, jak łączyć trwałe wartości Tradycji z «nowymi rozwiązaniami», aby twórczo stawiać czoło pilnym potrzebom i problemom: nie przestaje być on mistrzem także w naszych trudnych czasach, proponując «nowe wychowanie», które zarazem jest i twórcze, i wierne” (Jan Paweł II 1988, nr 13).

Po rozpoznaniu tego, co zostało nam przekazane z przeszłości, trzeba przełożyć na dzisiejsze czasy wielkie intuicje i wartości systemu prewencyjnego. A wszystko to na rzecz wychowania i formacji „nowej” młodzieży z początku XXI wieku, która jest wezwana do konfrontacji z bardzo szeroką i nieznaną skalą sytuacji i problemów w zdecydowanie odmiennych czasach, wobec których krytyczną refleksję podejmują także nauki humanistyczne i społeczne. Także dziś pozostają aktualne problemy, wobec których od początku swej działalności stawał ksiądz Bosko i które starał się rozpoznać oraz rozwiązać. Kim są młodzi? Czego chcą? Do czego dążą? Jakie mają potrzeby? Są to pytania – tak wówczas, jak i dzisiaj – trudne, lecz nieuniknione, którym każdy wychowawca musi stawić czoło. „Tym jubileuszem winniśmy wskazać adres domu, do którego warto wrócić [...]. Ma swoje współrzędne czasowe i aksjologiczne. Nie powinniśmy się bać doń wejść, jak trzeba to i posprzątać, przywrócić stan” (Nalaskowski 2001, s. 12).

Jan Bosko potrafił „stworzyć syntezę działalności ewangelicznej i wychowawczej. Jego troska o ewangelizację młodzieży nie ograniczała się tylko do katechezy i liturgii, ani do aktów religijnych, które wymagają wyraźnego praktykowania

wiary i do niej prowadzą, lecz obejmowała szerokie dziedziny życia młodzieży” (Jan Paweł II 1988, nr 15). Trzeba podkreślić ten znamieny fakt, że już ponad sto lat temu ksiądz Bosko przywiązywał wielką wagę do ludzkich aspektów i historycznych uwarunkowań jednostki: do jej wolności, przygotowania do życia i zawodu, do odpowiedzialnego podejmowania obowiązków obywatelskich i społecznych. W ten sposób wychowanie stawało się i ludzkie, i chrześcijańskie, co znalazło wyraz w idei „uczciwy obywatel i dobry chrześcijanin”. Oznacza to, że w czasach relatywizmu i absolutyzmu techniki trzeba zastanawiać się w szczególności nad tym, co jest prawdziwym dobrem dla człowieka, społeczeństwa, instytucji, rodziny ludzkiej. Współczesny kontekst kulturowy okazuje się nadzwyczaj skomplikowany. Istnieją jawne sprzeczności, takie jak:

- uchwalanie z jednej strony ustaw chroniących np. szympansy albo inne zwierzęta zagrożone wyginięciem, a z drugiej – praw liberalizujących aborcję aż do umożliwienia jej dokonywania w każdym momencie ciąży;
- dążenie do pokoju i zarazem odmawianie prawa do życia i naturalnej śmierci;
- żądanie dla siebie praw, których mają przestrzegać wszyscy, podczas gdy samemu nie wypełnia się własnych obowiązków;
- pragnienie rozwoju dla własnego kraju z równoczesnym kultywowaniem mentalności antynatalistycznej;
- trwonienie zasobów nieodnawialnych, a zarazem żywienie nadziei na lepszą przyszłość dla nowych pokoleń;
- obrona, a nawet gloryfikowanie, własnych wad z równoczesnym wymaganiem cnót publicznych;
- zużywanie bogactwa narodowego na sprawy błahe albo dla zaspokojenia sztucznych potrzeb zamiast priorytetowego inwestowania w badania, innowacyjność, kulturę, które są czynnikami postępu i nowego bogactwa (Toso 2009, s. 711).

„Rozwoju nie zapewnią nigdy całkowicie siły w jakiejś mierze automatyczne i bezosobowe, zarówno siły rynku, jak i polityki międzynarodowej. Rozwój jest niemożliwy bez ludzi prawych, bez fachowców w ekonomii oraz polityków, którzy w swoim sumieniu przeżywają głęboko wezwanie dobra wspólnego. Potrzebne jest zarówno przygotowanie zawodowe, jak i spójność moralna. Kiedy bierze górę absolutyzacja techniki, dochodzi do pomieszania między środkami i celami; przedsiębiorca będzie uważał za jedyne kryterium działania najwyższy zysk z produkcji; polityk umocnienie władzy; a naukowiec wynik swoich odkryć” (Benedykt XVI 2009, nr 71).

Dla ks. Bosko Ewangelia (głoszenie Boga, Chrystusa, zbawienia, prawdy o czasach ostatecznych...) nigdy nie była jakimś rodzajem etykiety, zbiorem rytualnych czynności czy tylko wzywaniem do przestrzegania przykazań, ale żywą prawdą mobilizującą do tego, aby orędzie zbawcze stało się podstawą wychowania, było bodźcem pobudzającym rozwój, punktem odniesienia w rozwiązywaniu różnorodnych kryzysów, przenikało wszystkie dziedziny życia. Współczesny wychowawca musi

zatem umieć uważnie odczytywać znaki czasu, by móc dostrzec pojawiające się wartości, które pociągają młodzież, takie jak: pokój, wolność, sprawiedliwość, promocja kobiety, solidarność, postęp, ochrona środowiska. W dzisiejszej sytuacji społecznej i kulturowej, w której jest rozpowszechniona tendencja do relatywizowania prawdy, przyjęcie wartości chrześcijańskich jest elementem nie tylko użytecznym, ale i koniecznym dla zbudowania dobrego społeczeństwa oraz prawdziwego, integralnego rozwoju ludzkiego. W kulturze rzeczy ulotnych – jak stwierdza Benedykt XVI – „rozwój zakłada wrażliwość na życie duchowe, poważne branie pod uwagę doświadczenia ufności w Bogu, duchowego braterstwa w Chrystusie, zawierzenia się Opatrzności i Miłosierdziu Bożemu, miłości i przebaczenia, wyrzeczenia samego siebie, przyjęcia bliźniego, sprawiedliwości i pokoju. Wszystko to jest nieodzowne do przemienienia «serc kamiennych» w «serca z ciała» (Ez 36, 26), tak by życie na ziemi uczynić «Bożym» i dlatego godnym człowieka. Wszystko to jest *człowiecze*, ponieważ człowiek jest podmiotem własnej egzystencji, i jednocześnie jest *Boże*, ponieważ Bóg jest u początku i na końcu tego wszystkiego, co się liczy i co zbawia” (Benedykt XVI 2009, nr 79).

Z wychowaniem wiąże się sama kondycja osoby. Wychowawca staje wobec dziecka jak wobec osoby, a nie jakiegoś materiału, który może dowolnie formować. Tym samym jego działalność ma zmierzać do przyszłego dobra rozwojowego wychowanka, by realizował on swoją „potencjalność”, kształtował wolę i rozwijał się jako „niepowtarzalna osoba” zarówno w zakresie indywidualnym, jak i społecznym. Ksiądz Bosko nigdy nie pracował w izolacji i w samotności dla młodzieży. Zawsze działał we współpracy i razem z młodzieżą, a najwięcej uwagi poświęcał tej pod wieloma względami najuboższej. We wspólnocie tworzył taki klimat, który pomagał w pozytywnym wzajemnym oddziaływaniu na siebie jej członków. Od wychowawców wymagał starannego przygotowania, zawodowej kompetencji w dziedzinie dydaktyki i pedagogii. Punktem wyjścia dla ks. Bosko było konkretne, to właśnie, a nie inne dziecko wraz ze swymi potrzebami, radościami i nadziejami. W pracy pedagogicznej oznaczało to zainteresowanie się wychowankiem, staranie się, by nawiązać z nim dialog, zrozumieć jego uczucia, dostrzec jego prawdziwe życie. Podkreślał, że prawdziwy i trwały rozwój każdego człowieka ma źródło w jego własnym sercu, życiu i wolności (Cian 1990, s. 221-224; Weinschenk 1996, s. 105-109). „W każdym młodym człowieku – podkreślał Jan Bosko – nawet najbardziej nieszczęśliwym, istnieje zapalny punkt dobra. Pierwszym obowiązkiem wychowawcy jest poszukanie tego punktu, tej wrażliwej struny serca i wyciągnięcie z niej zysku” (Bosco 2002, s. 97). Jest to wychowanie, które zakłada przemianę każdej osoby i całego społeczeństwa, a będąc oparte na rozumie, dobroci („miłości wychowawczej”) i religii, powinno stać się ciągłym i codziennym.

„«Ksiądz Bosko powraca» (*Don Bosco ritorna*) – ta tradycyjna pieśń Rodziny Salezjańskiej wyraża pragnienie «powrotu księdza Bosko» i «powrotu do księdza Bosko», aby być wychowawcami dochowującymi wierności tradycji, a równocześnie – jak on – wrażliwymi na niezliczone potrzeby współczesnej młodzieży, i aby

w jego spuściźnie odnaleźć przesłanki, które także dzisiaj pozwolą dać odpowiedź na jej trudności i oczekiwania” (Jan Paweł II 1988, nr 13). W słowie „edukować” (łac. *educare*) kryje się etymologiczny sens wydobywania, dowartościowywania zasobów tkwiących w każdym człowieku. Zawiera się w nim także aspekt dynamiczny, obecny w większości wyrazów pochodzących od łacińskiego czasownika *ducere* – „prowadzić”. Nie chodzi jedynie o wydobywanie cech, ale o robienie tego w określonym celu, w jakimś wytyczonym kierunku. Proces wychowawczy wymaga zaplanowania (Ribolzi 2013, s. 111-112). Chodzi o kształtowanie podmiotu zdolnego stawiać sobie pytania i poszukiwać na nie odpowiedzi alternatywnych, wieloaspektowych, złożonych, umięjącego wybierać te, które będą zmierzać do kształtowania – jak chciał ks. Jan Bosko – dobrego chrześcijanina, szlachetnego obywatela i w ogóle dobrego człowieka. Zatem z okazji obchodów 200-lecia urodzin św. Jana Bosko, „ojca i nauczyciela młodzieży”, można z całym przekonaniem stwierdzić, że „w świecie tak bardzo podzielonym i pełnym sprzecznych haseł prawdziwym darem wychowawczym będzie umożliwienie młodemu człowiekowi poznania i wypracowania własnego programu w poszukiwaniu skarbu powołania, od którego zależeć będzie całe przyszłe życie” (Jan Paweł II 1988, nr 19).

Dzisiaj odkrywamy na nowo oryginalne wartości tkwiące w systemie prewencyjnym Jana Bosko. „Wychowanie w dzisiejszych czasach wymaga od nas zdolności do dialogu, ale także umiejętności przedstawienia propozycji. Należy dotrzeć do osoby i do tego, co ją nurtuje lub jest dla niej problematyczne; należy włączyć ją w doświadczenia, które pomogą zrozumieć sens codziennego wysiłku, postawić na propozycję budzącą zainteresowanie i solidnie umocowaną w tym, co jest fundamentalne. Tak rozumiane wychowanie, oferując młodemu człowiekowi podstawowe instrumenty do życia, usposabia jednocześnie do podmiotowego i odpowiedzialnego działania w każdej rzeczywistości” (Vecchi 1997, s. 29-30). Jan Bosko stworzył system wychowawczy dynamiczny i otwarty na aktualny kontekst społeczny, potrzeby czasu i konkretnego człowieka. Dorobek oraz praktyka i doświadczenie tego świętego w realizacji założeń jego systemu są źródłem do określenia teoretycznych podstaw odpowiadających współczesnym osiągnięciom pedagogiki. Lektura prezentowanych tekstów umożliwia odczytanie skomplikowanych wyzwań naszych czasów, chrześcijańskie i salezjańskie zrozumienie nowych potrzeb społecznych, edukacyjnych i kulturowych oraz odkrycie dróg i propozycji rozwiązań pedagogicznych i wychowawczych. A zatem: wartości, przekonania, treści tkwiące w systemie prewencyjnym Jana Bosko wymagają ustawicznego odkrywania i wydobywania, aby wychowanek „umiał bardziej i pełniej być człowiekiem”. Wychowanie zaś umieszczone w służbie osobowego życia i wzrastania człowieka powinno zwracać uwagę na całość relacji, w jakie jest uwikłana jego egzystencja.

Bibliografia

- Artime Á.F. (2015). *Jak Ksiądz Bosko – z młodzieżą, dla młodzieży. Wiązanka 2015. Komentarz Przełożonego Generalnego Towarzystwa Salezjańskiego*, tłum. Zapała J. Kraków: Towarzystwo Salezjańskie Inspektorata Krakowska pw. św. Jacka.
- Benedykt XVI (2009). *Encyklika Caritas in veritate*, Rzym.
- Bosco T. (2002). *Złote myśli Księdza Bosko*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Braido P. (1984). *Luce intellettual piena d'amore. Per il centenario di una „lettera pedagogica”*. „Orientamenti Pedagogici” 31, s. 1063-1073.
- Braido P. (1999). *Prevenire non reprimere. Il sistema educativo di don Bosco*. Roma: LAS.
- Brezinka W. (2005). *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych*, tłum. Kochanowicz J. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Cian L. (1990). *Wychowanie w duchu Księdza Bosko*, tłum. Gutewicz I. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Jan Paweł II (1988). *Iuvenum Patris. List Ojca Świętego Jana Pawła II do księdza Egidio Viganò Przełożonego Generalnego Towarzystwa św. Franciszka Salezego w setną rocznicę śmierci św. Jana Bosko*. Rzym.
- Nalaskowski A. (2001). *Po co nam obchody tysiąclecia? Słowo na otwarcie obrad*. W: Nalaskowski A., Rubacha K. (red.). *Pedagogika u progu trzeciego tysiąclecia. Materiały pokonferencyjne*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 9-13.
- Ribolzi L. (2013). *Perspektywy nowego wychowania*, tłum. Borkowski P. „Społeczeństwo”, nr 4, s. 111-119.
- Toso M. (2009). *Encyklika Caritas in veritate w lekturze pastoralnej*, tłum. Żeleźnik T. „Społeczeństwo”, nr 6, s. 707-733.
- Vecchi J. (1997). *Si commosse per loro (Mc 6,34)*. „Atti del Consiglio Generale”, nr 359, s. 5-35.
- Weinschenk R. (1996). *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko*, tłum. Jurczyński J. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Witczyk H. (red.). (2000). *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność. 2000 lat nadziei*. Kielce: Wydawnictwo „Jedność”.
- Witczyk H., Krakowiak C., Straszewicz M. (2012). *Rok Jubileuszowy. W: Encyklopedia katolicka*. T. 17. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, kol. 231-234.

THE PREVENTIVE SYSTEM ON THE 200TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF JOHN BOSCO: ON THE NEED FOR REFLECTION ON CONTEMPORARY CHALLENGES

Abstract: The preventive system, which was not specified as a theory or concept by John Bosco himself, but precisely as a „system”, was created as a response to

the educational needs related to the specific environment of 19th century Italy. He raised generations of youth in his unique style based on reason, religion, dialogue, and educational love. With the 200th anniversary of the birth of John Bosco, we can say that his pedagogical rules are not only linked with the past. The original values inherent in his preventive system need deepening, adaptation, and skilful and courageous renewal because of the changed social, educational, and pastoral context.

Key words: preventive system, jubilee, education, modern challenges

Stanisław Chrobak – doktor habilitowany, profesor UKSW. W swoich badaniach podejmuje problematykę z zakresu: pedagogiki ogólnej, teoretycznych podstaw wychowania, filozofii wychowania i pedagogiki o inspiracji chrześcijańskiej. Jest członkiem Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej KNP PAN, Towarzystwa Naukowego Franciszka Salezego oraz Zespołu Teorii Wychowania KNP PAN. Autor między innymi takich książek, jak: *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II* (1999), *Podstawy pedagogiki nadziei. Współczesne konteksty w inspiracji personalistyczno-chrześcijańskiej* (2009), *Ksiądz Bosko w wypowiedziach papieży, cz. 1* (2014), oraz ponad 85 artykułów. Adres korespondencyjny: Wydział Nauk Pedagogicznych UKSW, ul. Wóycickiego 1/3, budynek 15, 01-938 Warszawa. Adres e-mail: s.chrobak@uksw.edu.pl.